

Inspiratiedocument
Open Monumentendag
2015

Kunst & ambacht

Wat houdt Kunst & Ambacht in?

Het thema van Open Monumentendag 2015 luidt 'Kunst & Ambacht'. Daarmee staat zowel de kunst als het ambacht in en rond het monument centraal. Het monument is dé plaats waar kunst en ambacht samenkomen. Met het thema Kunst & Ambacht is er aandacht voor de architectuur zelf - moeder aller kunsten -, de toegepaste kunsten die daarin te zien zijn, en de inspiratiebron die monumenten zijn voor andere kunstvormen, zoals podiumkunsten, beeldende kunsten, letteren of muziek.

Tegelijkertijd wordt ook de ambachtscant in het monument uitgelicht op deze Open Monumentendag: het stucwerk, de wandbeschilderingen, de tegeltableaus, het metselwerk, de betimmeringen, de beglazing. En dan zijn nog niet de ambachten genoemd gerelateerd aan de inrichting van monumenten, zoals het meubilair, het servies en glaswerk, de stoffering, de klokkenmaker of de hovenier.

Bij gebouwen waar representatie een belangrijke rol speelt zijn de toegepaste en vrije kunsten het rijkst vertegenwoordigd en krijgt het ambachtswerk een bijna exclusieve status. Dat geldt zowel voor particuliere woonhuizen, stadspaleizen en religieuze monumenten, als voor openbare gebouwen en kantoren.

Maar ook bij meer sobere gebouwen, waar de indeling en inrichting bijna uitsluitend utilitair is, zoals industrieel erfgoed of boerderijen, is de link met ambacht volop aanwezig. Deze representatieve én utilitaire gebouwen zullen een rol spelen tijdens Open Monumentendag 2015. Daarnaast zijn er monumenten die gebouwd zijn als podium voor kunst die in het kader van het thema opengesteld kunnen worden: theaters, schouwburgen, bioscopen en musea, maar ook atelierwoningen van kunstenaars, monumenten die zijn herbestemd met een kunstfunctie en natuurlijk de monumenten die in restauratie zijn, of onlangs gerestaureerd.

Het thema Kunst & Ambacht beslaat een enorm terrein, waarbij zowel aandacht is voor verschillende kunstvormen, als voor vakmanschap en het (restauratie)ambacht. Vaklieden en kunstenaars tonen hun kunnen, de geschiedenis van het ambacht wordt op tal van manieren uitgelegd en ook de hedendaagse variant van het ambacht komt ruimschoots aan bod. Alles draait daarbij om de schoonheid, om het genieten van kunst, om inspiratie en beleving.

Waarom gekozen voor Kunst & Ambacht?

Tijdens de Open Monumentendag worden elk jaar de verhalen vanuit een ander perspectief verteld, dit keer vanuit de kunsten en ambachten. Het gebouw is het uitgangspunt, maar dient als inspiratiebron voor activiteiten die dwingen tot een nieuwe blik op datzelfde monument.

Het thema is sterk verbonden met de toekomst van monumenten, omdat het ook gaat om het behoud van de monumenten. Er is een nijpend tekort aan vaklieden in de bouwwereld in Nederland.

Om de 60.000 rijksmonumenten in Nederland jaar in jaar uit in stand te houden zijn heel veel meer ambachtswerkers nodig dan op dit moment goed opgeleid en beschikbaar zijn.

Met het onder de aandacht brengen van het belang van vakmanschap en het restauratieambacht hoopt Stichting Open Monumentendag een positieve bijdrage te leveren aan de instandhouding van het vak, en daarmee aan het behoud van monumenten.

Het thema is ook op andere manieren verbonden met de toekomst. Ambachten ontwikkelen zich, worden aangepast aan de eisen van de tijd en worden overgedragen aan nieuwe generaties.

Zowel de hedendaagse kunst als de hedendaagse vormgeving geven daarbij blijk van een hernieuwde aandacht en herwaardering voor traditie, ambacht, identiteit en cultureel erfgoed. Er wordt tegenwoordig volop geëxperimenteerd met ambachtelijke technieken en materialen om artistieke ambities te verwezenlijken. En er wordt volop samengewerkt tussen kunstenaars, ontwerpers en vaklieden. De hernieuwde waardering voor oorspronkelijkheid, authenticiteit en schoonheid van het ambacht bij zowel kunstenaars, ontwerpers als de consument, biedt ongekennde mogelijkheden om de belangstelling voor de monumenten aan te wakkeren.

Kunst en ambacht liggen in elkaars verlengde. Vaklieden die de ambachtelijke technieken tot in de haarvaten beheersten en met hun bekwaamheid schitterende en unieke creaties creëerden behoorden tot de elite. Zij werden gezien als de meesters onder de ambachtswerkers en beschouwd als kunstenaars in hun vakgebied. Bij het thema Kunst & Ambacht wordt ambacht dan ook zeker als vorm van kunst beschouwd en op gelijkwaardige wijze onder de aandacht gebracht.

Immaterieel erfgoed

Ambachten zijn verbonden met tradities en dat is de reden dat ze ook een plek hebben gekregen in de UNESCO Conventie voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed.

Hierbij ligt het accent op ambachten die gemeenschappen erkennen als deel van hun erfgoed en die hun een gevoel van identiteit of continuïteit geven. Een aantal van dergelijke ambachten heeft inmiddels een plek gekregen op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed. Het zijn allemaal ambachten waarin in

techniek en vormgeving wordt voortgebouwd op tradities, bijvoorbeeld in kleurgebruik of in kenmerkende motieven.

In tegenstelling tot materieel erfgoed gaat het niet zozeer om het product, het ambachtelijk gemaakte voorwerp. Het immateriële zit hem in traditionele vormen en in de culturele betekenis van het ambacht voor een groep of gemeenschap en in de vakkennis en de vaardigheden die nodig zijn om het ambachtelijk product te vervaardigen.

Over ambachten

Een ambacht is handwerk dat wordt aangeleerd om een beroep mee uit te oefenen. Het ambacht heeft met de industrie gemeen dat beide zich richten op de productie en verwerking van materiële goederen of waren. Ook in het ambacht kan een zekere graad van mechanisering en automatisering tegenwoordig niet ontbreken. De industrie onderscheidt zich echter door de combinatie van het fabrieksmatige en grootschaligheid.

In de tijd van de gilden werd een ambacht in de praktijk geleerd. De leerling die de basisvaardigheden beheerste, werd gezelschap genoemd; na het afleggen van de meesterproef was de ambachtsman meester. Je kon ook keurmeester worden, dan kon je beslissen wie meester werd. In de 19e eeuw werden in Nederland de eerste ambachtsscholen gesticht.

Het monument is de plaats waar vele oude en hedendaagse ambachten samenkomen. Naast de monumentgerelateerde

ambachten zoals steenhouwer, timmerman en leidekker, zijn er ook vele (museale) ambachten zoals klompenmaker, bezembinder, boekbinder of touwslager die soms verbonden zijn met historische werkplaatsen en waarvan de techniek nog steeds bij restauraties toegepast wordt. En er zijn ambachten die aan voeding en verzorging verbonden zijn, zoals een bakker, slager, kaasmaker, kapper en apotheker.

Bij ambachten die monumentgerelateerd zijn, is er grofweg een onderscheid te maken tussen het exterieur en de constructie van het monument (metselwerk, glas-in-lood, beeldhouwkunst, smeedwerk) en toepassingen gerelateerd aan het interieur en de inrichting (stucwerk, wandbeschilderingen en –tapijten, tegeltaleaus, houtsnij- en schilderwerk). Daarnaast zijn er ambachten die verbonden zijn met voorwerpen die zich in het pand bevinden (meubels, glaswerk, servies, klokken) en ambachten die verbonden zijn met de tuin of het landgoed (hovenier).

Diverse ambachtslieden hebben in of rondom monumenten hun vakmanschap getoond

Aardewerkmaker

Beeld en ornamentsnijder

Beeldengierter

Beeldhouwer

Behangselschilder

Borduurder

Dakdekker

Glasbewerker

Glasblazer

Houtbewerker

Hovenier

Instrumentmaker

Kantklosser

Klokkenmaker

Koperslager

Kunstschilder

Leerlooier

Marqueteur

Meubelmaker

Metselaar

Molenstenenmaker

Plateelschilder

Rietdekker

Schilder

Sierlijstmaker

Smid

Spinner

Steenhouwer

Stoelenmatter

Stoffeerder

Stucadoor

Tegelbakker

Timmerman

Tingieter

Tuinontwerper

Wever

Voorbeelden van monumenten Kunst & Ambacht tijdens Open Monumentendag

- Monumenten waar fraaie toepassingen van ambachten en toegepaste kunsten zichtbaar zijn, zoals houtsnijwerk, beeldhouwwerk, glas-in-lood, stucwerk, wandschilderingen en –bespanningen, tegeltableaus. Daarbij kan er ook aandacht uitgaan naar meubilering, glaswerk, servies of het tuinontwerp. Deze monumenten kunnen particuliere woonhuizen of stadspaleizen zijn, maar bijvoorbeeld ook kerken, stadhuizen, boerderijen, molens, kantoorgebouwen en industriële monumenten.
- Gebouwen waar het ambacht werd geleerd: de ambachtsschool of tekenschool.
- Monumenten die in restauratie zijn of net gerestaureerd zijn en waar dus recent ambachtslieden aan het werk zijn geweest of nog werken. Zo mogelijk wordt dit gerealiseerd samen met het betreffende restauratiebedrijf/aannemer/architect.
- Monumenten die gebouwd zijn als podium voor kunst: theaters, schouwburgen, bioscopen en musea, maar ook atelierwoningen van kunstenaars, monumenten die zijn herbestemd met een kunstfunctie zoals een kunstfort.
- Ateliers en werkplaatsen, galeries van huidige kunstenaars en ontwerpers, timmerfabriek.

Voorbeelden van activiteiten Kunst & Ambacht tijdens Open Monumentendag

- Demonstraties van ambachten, met aandacht voor zowel de oude ambachten en technieken als hedendaagse toepassingen en ontwerp. Participatie door het publiek is extra inspirerend evenals het plaatsvinden in een eigentijdse locatie.
- In samenwerking met regionale opleidingscentra (ROC's) op het gebied van (restauratie)ambachten leerlingen hun vakken laten zien. Het betrekken van jongeren kan ook op andere manieren, voorbeeld door ze uit te nodigen om demonstraties van ambachten bij te wonen. Jongeren worden soms ook ingezet om monumenten op te knappen.
- Bij voorkeur in het monument zichtbaar, toegepast ambachtswerk verbinden met hedendaagse kunstenaars en vormgevers die de gebruikte ambachtelijke technieken een nieuwe dimensie geven. Zo kan een hedendaagse meubelmaker of ornament-snijder uitleg geven over het houtsnijwerk van de fraaie ingelegde houten vloer. Of kan een hedendaagse behangschilder, goudsmid, leerbewerker, tassenontwerper of bloemsierkunstenaar een presentatie geven op de plek waar nog goudleerbehang te zien is. Hedendaagse ontwerpers kunnen zich tijdens de Open Monumentendag ook op andere plaatsen presenteren.

Voorbeelden van activiteiten Kunst & Ambacht tijdens Open Monumentendag

- Op het gebied van voedsel biedt het ambacht veel aanknopingspunten. Bijvoorbeeld in een historische keuken waar de chocolatier, patissier, fooddesigner, serviesontwerper, ontwerper van tafellinnen of keramist aan het werk is. Of in de vorm van een foodmarket met streekproducten in samenwerking met lokale partijen, ambachtelijke kaas, worst of brood. Ook ambachtelijk gebrouwen bier valt vaak goed in de smaak.
- Demonstreren van ambachten van culturen van Nederlanders die hun oorsprong in een ander land hebben. Zo is het maken van een angisa, een Surinaamse hoofddoek voor vrouwen, een voorbeeld van een interessante techniek en voorbeeld van een traditie.
- Uitvoeringen van diverse vormen van kunst in en om monumenten, zoals muziekoptredens (voor jong en oud), theater- en dansuitvoeringen, voordrachten van poëzie, digitale kunst

(3d) of modeshows (bv klederdracht in oude én nieuwe stijl). Dat kan in samenwerking met het plaatselijke theatergezelschap, muziekschool, conservatorium of anderszins.

- Tentoonstellingen van schilderijen of foto's, bijvoorbeeld in de vorm van een beeldenroute, in samenwerking met plaatselijke kunstenaars, o.a. via de kunstkring, zondagsschilders. Broedplaatsen van kunstenaars zijn veelal gevestigd in monumenten. BKR-collectie in het programma opnemen.
- Het organiseren van een fotowedstrijd tijdens of voorafgaand aan de Open Monumentendag, workshops op het gebied van fotografie, schilderkunst of andere kunstuitingen.
- Het etaleren van kunst in etalages van winkels.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE)

www.volkscultuur.nl en www.immaterieelerfgoed.nl

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) stelt zich ten doel het versterken van volkscultuur en immaterieel erfgoed door beide te promoten en toegankelijk te maken, door de sector te stimuleren en te professionaliseren en door de participatie te bevorderen. De komende jaren zal VIE de UNESCO Conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed in praktijk brengen. VIE heeft inmiddels een lijst aangelegd van 150 ambachten en ambachtsmensen die hun ambacht beoefenen als immaterieel erfgoed. Het is de bedoeling dat ter gelegenheid van Open Monumentendag 2015 deze 150 ambachtsmensen zoveel mogelijk hun werkplaatsen openen voor publiek en uitleg geven over de culturele betekenis van hun ambachten en over traditionele vormen en technieken. Deze lijst is vanaf eind maart beschikbaar voor de comités. VIE heeft een eigen brochure uitgebracht ter gelegenheid van Open Monumentendag 2015.

Vakgroep Restauratie *www.vakgroeprestauratie.nl*

De Vakgroep Restauratie is de landelijke branchevereniging van erkende restauratiebouwbedrijven. De 37 leden zijn allen "erkend restauratie bouwbedrijf". Dat wil zeggen dat de bedrijfsorganisatie en het restauratie-vakmanschap van deze bedrijven voldoen aan

strengere kwaliteitsnormen. Op de website van Vakgroep Restauratie is een overzicht te vinden van de opleidingsinstellingen die zich bezig houden met restauratie-onderwijs. Bij het openstellen van monumentale panden waar onderhouds-, restauratie- en herbestemmingswerk plaatsvindt, kan de Vakgroep wellicht een bemiddelende rol spelen.

Restauratoren Nederland *www.restauratoren.nl*

ARA Nederland (Art Restores Association Netherlands)

www.aranederland.nl

Het Restauratieconvergent *www.restauratieconvergent.nl*

Deze drie verenigingen werken namens ruim 700 leden intensief samen aan een herkenbare en erkenbare restauratiekwaliteit voor met name roerend erfgoed. Diplomerings- en certificering op alle niveaus en inschrijving in een Restauratorenregister kunnen daarvoor worden voorzien. Restauratie is geen ambacht maar het ambacht en de ambachtsbeoefenaars hebben net als conserveringsdeskundigen een essentiële rol bij de zorg voor ons materieel erfgoed.

Omdat restauratoren in het algemeen, een ambachtelijke en een conserverende kant kennen, dienen beide kanten van voldoende kwaliteit te zijn. De verenigingen werken binnen het Platform Erfgoedonderwijs aan een centrale aansturing van goed onderwijs in ambachtelijke restauratietechniek.

Platform erfgoedopleidingen www.platformerfgoedopleidingen.nl

Binnen het Platform Erfgoedopleidingen zoeken branches, onderwijs en overheid afstemming en worden gezamenlijk afspraken gemaakt over de belangrijkste onderwijsthema's. Dit vanuit de overtuiging dat goed geschoolde professionals nodig zijn om erfgoed te onderhouden en restaureren. Zo wordt gekeken hoe de MBO-opleidingen restauratietechniek kunnen samenwerken om hun kwaliteit te verhogen, hoe structureel kennis kan worden uitgewisseld tussen disciplines en niveaus en hoe de kwaliteit van restauratiebedrijven eenduidig kan worden geborgd. Op de website is eveneens een overzicht te vinden van opleidingsinstellingen die zich bezig houden met restauratie-onderwijs.

Openlucht Museum www.openluchtmuseum.nl

Het Nederlands Openluchtmuseum neemt de bezoeker mee in de geschiedenis van Nederland van de afgelopen eeuwen. De authentieke gebouwen, aanwezige ambachtslieden en tal van activiteiten brengen het museum volledig tot leven. Het Nederlands Openluchtmuseum is een uniek Nederlands museum vol met originele boerderijen, arbeidershuisjes, molens, een kerk, schooltje, melkfabriek en ophaalbrug.

Ambachten.nl www.ambachten.nl

Via www.ambachten.nl kunnen ambachtslieden en die hun beroep nog uitoefenen of personen die zich hobbymatig met het beroep bezig houden per uur ingehuurd worden voor een demonstratie of presentatie over het desbetreffende ambacht.

David Reader www.davidreader.nl

David Reader is een platform om een aantal Nederlandse moderne ambachtslieden te ondersteunen bij het vertellen van hun verhaal. Op de website worden diverse specialisten uit verschillende ambachten samengebracht en gepresenteerd. Voor de Open Monumentendag is er een lijst samengesteld van ambachtslieden die een rol kunnen spelen tijdens de Open Monumentendag. David Reader heeft een eigen brochure uitgebracht ter gelegenheid van Open Monumentendag 2015.

Craft Council Nederland www.craftscouncil.nl

Crafts Council Nederland (CCNL) is een platform voor het hedendaagse ambacht. CCNL ontwikkelt programma's en activiteiten. Traditionele technieken krijgen daarbij een nieuw leven, worden doorvertaald, gedoceerd: om te voorkomen dat ze verdwijnen. En om ze in te zetten als innovator en als economische stimulans van de creatieve sector.

Uniquole www.uniquole.nl

Nicole Uniquole is een internationaal opererende tentoonstellingsmaker en art director. In de tentoonstellingen wordt op aansprekende locaties historisch erfgoed verrassend gecombineerd met hedendaags design, mode en vakmanschap. Naast het jaarlijks event 'Meesterlijk - design en ambacht' in de Westergasfabriek in Amsterdam worden musea, stichtingen en bedrijven geadviseerd over strategische positionering, presentaties en imago.

Art direction Nicole Uniqole
Fotografie p. 1, 3, 5, 7, 9, 12-13, 21-22 Hans van den Boogaard, met dank aan Provincie Noord-Holland / p. 2 Snijder&Co / p. 4 Anna Siringier /
p. 8 BuroBruno / p. 10-11 Mike Mulder / p. 16-17 Ton van Til / p. 22 Archief Provincie Noord-Holland

open
MONUMENTENDAG

Nationaal
Restauratiefonds

Rabo Vastgoedgroep
Hoofdsponsor

www.openmonumentendag.nl